

INEDITE

NICOLAE BAGDASAR PAGINI INEDITE¹: EXISTENȚIALISMUL (II) KARL JASPERS

1. NOTĂ BIOGRAFICĂ

Născut în 1883, la Oldenburg, Karl Jaspers s-a înscris, după terminarea studiilor secundare, la Universitatea din Heidelberg pentru a urma filosofia. Dar dezamăgit de ceea ce numește el, ca și Schopenhauer, „filosofia profesorilor”, renunță la studiul filosofiei și se înscrie la Facultatea de medicină a aceleiași universități, unde își trece doctoratul în anul 1909. Se specializează apoi în neurologie și psihiatrie și publică în 1913 lucrarea *Allgemeine Psychopathologie* (Psihopatologie generală). În același an, el se abilitază pentru psihologie cu celebrul profesor W. Windelband, unul dintre întemeietorii Școlii de la Baden. În 1916 este chemat profesor la Facultatea de medicină din Heidelberg, iar în 1921, după ce publicase în 1919 *Psychologie der Weltanschauungen* (Psihologia concepțiilor despre lume), care l-a făcut cunoscut ca gânditor și în care sunt cuprinși germenii filosofiei sale ulterioare, este chemat ca profesor de filosofie la Facultatea de filosofie a aceleiași universități. Aici predă până în anul 1937, când este destituit de regimul nazist, din cauză că soția sa era evreică. În 1938 i se interzice să mai publice. Reintegrat în 1945, după sfârșitul războiului, de autoritățile militare americane de ocupație, el mai predă la Heidelberg până în 1948, când, din motive de sănătate, dar și din cauza experienței triste trăite sub nașiști, se transferă la Universitatea din Basel.

Afirmând că filosofarea actuală „își are rădăcinile în *tradiția* gândirii libere a mileniilor trecute”, care, prin claritatea filosofiei grecești, prin ținuta simțirii eroice nordice și prin profunzimea sufletului iudaic, a constituit linii directoare pentru existența generațiilor succesive, Jaspers recunoaște că și gândirea sa s-a dezvoltat în legătură cu ideile fundamentale, pe care și le-a apropiat cu înțelegere, ale unor filosofi iluștri. El menționează în acest sens pe Kant, filosoful prin excelență – *der Philosoph schlechthin* – care nu poate fi comparat cu niciun altul în ce privește „noblețea omeniei sale cuminti” și care i-a impus îndeosebi prin doctrina Ideilor – lume, suflet, Dumnezeu – ca principii regulative de cunoaștere, Idei care stau la baza operei sale fundamentale *Philosophie* –, al cărei prim volum se intitulează

¹ *Nota redacției.* Continuăm publicarea selecției din opera lui Nicolae Bagdasar, „Autori și opere existențialiste”, începută în numărul trecut al revistei. Pentru *Nota introductivă* și *Nota editorului*, vezi *Revista de filosofie*, tom LXI, nr. 1, pp. 81–82.

Weltorientierung (Orientarea în lume), al doilea *Existenzerhellung* (Explicitarea existenței) și al treilea *Metaphysik*, în care este vorba despre Transcendență – pe Plotin, Bruno, Spinoza, Schelling, mari metafizicieni, creatori de visuri menite să devină adevăr; pe Hegel, care a dat expresie în gândirea sa constructivă cu o forță unică de formulare unei mari bogății de idei; pe Kierkegaard, care, zguduit în adâncul sufletului său, a filosofat, asupra existenței, din dragoste pentru posibil; pe W.v. Humboldt, care a personificat umanitatea (*Humanitas*) germană în perspectivele lumii întregi; pe Nietzsche, „psihologul și neînduplecatul demascator al tuturor mistificărilor, care în mijlocul lumii sale lipsite de credință a devenit profetul substanței istorice”; pe Max Weber, care a privit în față mizeria timpului nostru și, sesizând-o cu știința sa cuprinzătoare, a luat atitudine². Despre Max Weber el va mai spune în altă parte: „Max Weber a fost pentru filosofia mea atât de esențial prin gândirea și natura sa ca niciun alt gânditor... Abia după moartea sa (1920) mi-am dat seama în tot mai mare măsură ce a însemnat el: în scrierile mele el este adesea prezent”. El recunoaște, de asemenea, că alți doi filosofi au exercitat influențe asupra gândirii sale, Dilthey prin psihologia sa analitică, descriptivă și înțelegătoare, Husserl prin metoda sa fenomenologică descriptivă cu privire la fenomenele de conștiință.

În afară de cele două opere menționate mai sus, Jaspers și-a expus concepția sa filosofică în următoarele lucrări: *Die geistige Situation der Zeit* (Situația spirituală a timpului nostru), 1931, *Vernunft und Existenz* (Rațiune și Existență, 1935), *Nietzsche. Einführung in das Verständnis seines Philosophierens* (Nietzsche. Introducere în înțelegerea filosofării sale, 1936), *Descartes und die Philosophie* (Descartes și filosofia, 1937), *Existenzphilosophie* (Filosofia existenței, 1938), *Der philosophische Glaube* (Credința filosofică, 1948), *Von der Wahrheit* (Despre adevăr, 1948), *Einführung in die Philosophie* (Introducere în filosofie, 1950), *Vernunft und Widervernunft in unserer Zeit* (Chibzuința și nesăbuința timpului nostru, 1950), *Philosophie und Welt. Reden und Aufsätze* (Filosofia și lumea. Cuvântări și studii, 1936).

2. COMUNICAREA

Existența umană nu este după Jaspers o monadă în sens leibnizian, fără uși și fără ferestre, fără relații reciproce ca celelalte existențe umane. Nicio existență umană nu este izolată de celelalte, niciuna nu este exclusiv pentru sine. Ele se află într-o devenire dialectică, în care fiecare ajunge să fie ea însăși numai coexistând cu celelalte; se află, cum spune Jaspers, în comunicare, adică viața fiecăreia dintre ele se desfășoară în comun cu a celorlalte.

² Vide: Karl Jaspers, *Philosophie I*, Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg, New York, 1973, pp. VIII-IX.

Este de prisos să remarcăm că, relevând acest lucru, Jaspers nu spune ceva nou, căci încă în Antichitate Aristotel definise omul ca pe un animal care nu poate trăi decât în societate, iar în vremea contemporană o seamă de gânditori, ca Tarde, Le Bon, Lévy-Bruhl, Preuss etc., pe care Jaspers însuși îi menționează, s-au ocupat cu diferite aspecte ale vieții omului ca ființă socială, aducând contribuții interesante. Dar fenomenele psihologice și sociologice cu care s-au ocupat ei privesc pe om în existența lui empirică: sunt fenomene care constituie obiectul cercetărilor științifice și nicidecum, spune Jaspers, „ceea ce vreau eu propriu-zis ca existență posibilă”³, căci aceasta se află dincolo de limita a ceea ce poate fi observat și cunoscut științific și constituie deci o problemă filosofică, nu una științifică – o problemă care nu poate fi decât explicitată.

Trebuie să subliniem cu tărie că, la Jaspers, ideea de comunicare are un sens cu totul diferit de cel obișnuit. A comunica nu înseamnă a transmite ceva – o idee, o știre, anumite date etc. – cuiva. Comunicarea nu se reduce nici la simpla camaraderie, la comunitate de interese, la servicii făcute reciproc. Ea nu înseamnă numai acord unanim de idei și convingeri, de aspirații spre același ideal. Ea este mai mult decât prietenie, afecțiune, stimă reciprocă, mai mult chiar decât iubire pasională. Astfel de fenomene sunt manifestări obiective și, ca atare, cognoscibile, aparținând *Dasein*-ului existenței, nu existenței umane înseși. Comunicarea are rădăcini mult mai adânci și un sens cu adevărat revelator. Ea își are originea în existență, nu în *Dasein*-ul ei. În actul comunicării, eul, în ceea ce are el mai intim și mai autentic, nu există pur și simplu, ci devine, se creează pe el însuși. Eul nu precede comunicarea, ci ambele coexistă. A te revela altuia prin comunicare nu înseamnă a te arăta altuia așa cum ești, ci a deveni, a te crea. Comunicarea, pe care Jaspers o numește existențială, leagă ființele umane prin ceea ce au ele mai esențial, mai intim, mai personal. În actul comunicării, omul își angajează și își riscă întreaga lui ființă. În actul comunicării, libertatea mea se adresează libertății altuia, intră în relații cu ea, și i se opune, dar se și unește cu ea, libertatea fiecăruia dintre noi favorizând dezvoltarea libertății celuilalt. „Eu nu pot deveni eu însumi, spune Jaspers, dacă celălalt nu vrea să devină el însuși; eu nu pot fi liber, dacă celălalt nu este liber”⁴, căci existența constă într-un raport de la origine la origine, adică de la libertate la libertate. În actul comunicării cad toate legăturile obiective, superficiale, fortuite și ocazionale dintre *Dasein*-ul existenței mele și *Dasein*-ul existenței altuia, cad măștile care mă disimulau, și mă deschid, mă revelez altuia sincer, cu tot ce am mai intim și mai personal în ființa mea, după cum și celălalt face la fel. Fiecare dintre noi riscă astfel tot ce are mai de preț și „acceptă să piardă toate bogățiile lui empirice, pentru a dobândi existența”⁵. Eliberat de toate legăturile cu *Dasein*-ul meu, dobândindu-mi astfel existența, adică libertatea, eu devin liber să intru în

³ K. Jaspers, *Philosophie, II*, p. 51.

⁴ *Ibidem*, p. 70.

⁵ *Ibidem*, pp. 64–65.

contact nemijlocit cu fondul original al altuia, cu existența, cu libertatea lui. Iar aceasta este totuna cu a spune că sunt liber să intru în contact nemijlocit cu adevărul altuia. Adevăr nu înseamnă, după Jaspers, ideea universală, existând în sine, independent de existențele personale, ci adevărul este, după el, identic cu existența, cu libertatea personală; el nu este un bun pe care-l dobândim odată și rămânem apoi pentru totdeauna în posesia lui, ci este mereu în devenire ca și existența personală cu care este identic.

Dar comunicarea între existență și existență, între adevăr și adevăr, între credință și credință nu duce la contopirea, la fuzionarea lor. Comunicarea presupune ființe distincte și opuse, fiecare dintre ele simțindu-se insuficientă ca ființă solitară, fiecare fiind intrigată de existența celorlalte, de care se lovește, fiindcă le opune rezistență, dar către care se simte de asemenea atrasă. Între existență și existență, între adevăr și adevăr, între credință și credință, are loc o luptă continuă, permanentă, dar o luptă susținută nu de ambiții meschine, de ură sau dușmănie, cum se petrec lucrurile în lupta la nivelul dintre *Dasein*-uri, ci plină de iubire – *ein liebender Kampf*. Comunicarea nu este posibilă decât între ceea ce se distinge, se diferențiază și se opune și nu se menține decât printr-o astfel de luptă: ea încetează din momentul în care opozițiile dispar și odată cu ea și existențele ca existențe. În societățile primitive nu există comunicare, căci acolo toți membrii tribului simt, gândesc și acționează la fel, sub imperiul absolut al mentalității tribului; între ele nu există comunicare, fiindcă nu există existențe între care să aibă loc lupta susținută de iubire.

În domeniul existențial nu există, după Jaspers, ca în domeniul naturii, adevăruri universale și uniforme, valabile deopotrivă pentru toate existențele. Aici adevărurile și credințele au, ca și existențele însele, un caracter personal și de aceea, în legătură cu ele, nu se pun întrebări de genul: care este adevărat sau adevărată sau care este fals sau falsă. Aici nu este contradicție decât între existență și absența de existență, între credință și absența de credință, între adevăr și nonadevăr, pe scurt: între existență și *Dasein*-ul ei. Aici, adevărul meu, care se opune adevărului altuia, credința mea, care se opune credinței altuia, nu sunt mai legitime decât adevărul și credința altuia. În plus, adevărurile și credințele mele au nevoie de adevărurile și credințele altuia, fiindcă eu nu pot deveni eu însumi decât în comunicare, adică în ceea ce unește, dar și opune, în iubire, dar și în luptă.

Astfel de adevăruri și de credințe își au originea în existență și de aceea Jaspers le numește adevăruri și credințe existențiale: ele sunt adevăruri și credințe unice, manifestări ale unor existențe unice. Eu nu pot ieși din ele, spune Jaspers, iar dacă aș ieși, m-aș prăbuși în vid.

În existența empirică *naivă* pe care o trăiesc oamenii în societate, conștiința particulară a fiecăruia dintre ei coincide cu conștiința generală a celorlalți oameni din jurul său. Tot ce face și știe fiecare, face și știe pe baza vieții în comun cu ceilalți oameni.

În această existență, omul nu-și pune nici problema naturii vieții sociale, nici problema lumii, nici problema gândirii celorlalți oameni cu care conviețuiește, el nu-și pune nici problema existenței lui. În această existență empirică, aflată sub imperiul societății, omul nu stă în comunicare – și nu poate sta – fiindcă eul lui nu a devenit încă conștient de el însuși.

A deveni conștient de el însuși reprezintă pentru eu un salt, care se caracterizează prin faptul că el începe să se distingă de ceilalți oameni și de lume, că se concepe pe sine ca o independență originară, salt care stă în strânsă legătură cu dezvoltarea gândirii spre o *gândire logică*, clară, stringentă, universal valabilă, capabilă să descopere în lume obiecte determinate, durabile, recunosciibile, revelând uniformități. Dar, după ce eul s-a eliberat de dominația imperioasă a societății, se pune problema cum se înțelege eul cu celelalte euri, în ce raporturi stă el cu acestea. Există mai întâi o înțelegere de la eu la eu prin faptul că ele concep în același mod un lucru obiectiv și-l recunosc ca atare sau prin faptul că urmărind în activitatea lor aceleași scopuri recurg la aceleași mijloace pentru realizarea lor. În astfel de manifestări, eurile sunt impersonale, fiindcă, în ciuda independenței lor formale, fiecare dintre ele poate fi substituit în principiu cu oricare altul. Există apoi posibilitatea unei detașări a eului, datorită căreia eul tratează orice alt eu ca pe un lucru pe care-l folosește ca mijloc pentru realizarea scopurilor lui, asupra căruia acționează ca asupra unui lucru al naturii, fără să-i împărtășească nimic din scopurile pe care le urmărește: eu pe care nu vreau să-l recunoască ca fiind de același rang cu el, pe care vrea să-l domine ca pe orice alt obiect al naturii. În această situație, nu poate fi vorba de vreo relație personală. Iar când astfel de raporturi de la eu la eu devin reciproce, se naște o luptă între ele, pentru a decide care dintre ele, sub aparența comunicării, urmează să fie obiectul dirijat.

În astfel de raporturi, eul nu este conceput decât ca intelect al unei conștiințe în genere. Acest lucru este foarte important, căci „posibilitatea acestei raționalități universale” reprezintă, după Jaspers, mediul în care eu pot deveni și rămâne existență posibilă. „Prin ratio, spune el, eu nu devin ce-i drept eu însumi, dar *fără* ea nu pot să devin.”⁶ Ratio este necesară pentru ca eu să devin eu însumi, dar nu este suficientă. Căci omul, adaugă Jaspers, nu este numai existență empirică, pur biologică, ci purtătorul unui conținut care în starea primitivă de comunitate se menține în obscuritate și se realizează printr-o totalitate *spirituală* de care devine conștient, dar pe care nu ajunge s-o cunoască suficient niciodată. Această totalitate se prezintă ca *Idee*, care, ca atare, este esențial diferită de impulsurile surde și egoiste ale individului și totodată depășește ceea ce intelectul determină clar ca scopuri pentru comunitate. Ea nu călăuzește cu ajutorul unor anumite scopuri, care să poată fi întemeiate, ci prin transpunerea omului într-un sens care-i revelează lumea și, făcându-l să i se dăruiască, îi deschide perspectiva împlinirii lui. Ideea dominantă,

⁶ *Ibidem*, p. 53.

călăuzitoare, nu este ceva obiectual, iar fiind totalitate, este generală, deci impersonală. Dar tocmai datorită impersonalității ei, fiecare subiect face din ea o „problemă” a lui, o sarcină pe care ține s-o ducă la îndeplinire. „Comunitatea în Ideea unui întreg – a acestui stat, a acestei societăți, a acestei familii, a acestei universități, a acestei profesii – mă conduce, mai întâi, spune Jaspers, într-o *comunicare substanțială*.”⁷ El ține însă totodată să sublinieze că această comunicare în idee și în realizarea ei prin existența lui îl aduce pe om într-o mai mare apropiere de altul ca intelect, scop și comunitate primitivă, dar că o proximitate absolută într-un eu în sine însuși și alt eu în sine însuși, din care să dispară adică orice posibilitate de a substitui un eu altui eu, nu se produce pe această cale. Deși fiecare om în parte poate participa la ideea întregului, dând astfel vieții sale un conținut, el poate totodată să i se și opună, fiindcă el mai păstrează în sine elemente ale naturii lui empirice și nu s-a identificat încă suficient cu eul lui.

Cele trei direcții, cum le numește Jaspers, a comunității primitive, a raționalității obiective și a conținutului spiritual constituit din idei care se succed, cele ulterioare bazându-se pe cele anterioare, toate fiind obiective și formând ca atare obiectul cercetărilor sociologice, reprezintă tot atâtea modalități de comunicare, fără ca niciuna dintre ele să fie comunicare autentică, să fie ceea ce Jaspers numește *comunicare existențială*. Fiecare dintre ele reprezintă, cum am văzut, o limită. Limita comunității naive, primitive, o constituie eul devenit conștient de el însuși și ca atare independent; limita comunicării acestui eu cu un alt eu, ca eu substituibil, o constituie ideea de întreg, în cadrul căruia eurile sunt active, dar nu se determină cauzal, ci ideal; în sfârșit, limita comunicării sub imperiul ideilor o constituie existența umană, care, deși apare unită cu fiecare dintre treptele anterioare de comunicare, nu este inclusă în niciuna dintre ele. Existența umană în originalitatea ei se găsește numai în comunicări care-i sunt proprii, care nu sunt observabile ca cele obiective, ci trăibile numai de ea însăși. În comunicarea existențială omul este angajat nu numai cu prețul existenței lui empirice și cu acela al formelor generale transmisibile, ci cu întreaga lui ființă. El resimte în adevăr în fiecare dintre comunicările modalităților amintite o satisfacție *specifică*, dar în niciuna nu resimte o satisfacție absolută, ci, la limita fiecăreia dintre ele, el resimte insatisfacție. „Eu eram angajat, spune Jaspers, numai într-o anumită direcție, ca existență empirică, ca eu în genere, ca funcție a unui întreg ideal, ca acest caracter, nu ca eu însuși.”⁸ Insatisfacția pe care o resimte omul la limita acestor comunicări reprezintă, după Jaspers, o origine, de la care pornind poate răzbate la existența lui umană și pe care trebuie s-o expliciteze cu ajutorul filosofării. Căci „așa cum orice filosofare începe cu mirarea, iar cunoașterea lumii cu îndoiala, tot astfel explicitarea existenței începe cu experiența *trăirii insatisfacției* [produsă] de comunicare”⁹. Insatisfacția

⁷ *Loc. cit.*

⁸ *Ibidem*, p. 55.

⁹ *Loc. cit.*

constituie deci punctul de plecare pentru reflexia filosofică, care urmărește să înțeleagă că eu nu sunt eu însumi decât atunci când și altul, cu care intru în comunicare, este el însuși, și nu unul pe care să-l reprezinte oricare altul.

Resimt insatisfacție în comunicarea conștiinței în genere, deoarece în această comunicare eu nu sunt eu însumi, ci eu general, pe care-l poate înlocui și reprezenta orice alt eu. Este adevărat că eu vreau să fiu un eu în genere, dar în aceeași măsură vreau să fiu și eu însumi, nu numai oricine. Ca existență empirică, omul nu trăiește numai în virtutea însușirilor ereditare cu care vine pe lume, ci și în virtutea mediului uman, care exercită influențe atât de puternice asupra lui, încât el abia prin ele devine un adevărat om. O ființă omenească izolată nu poate fi concepută decât ca idee-limită, nu ca existând real. Și totuși, nici această comunicare, bazată pe ceea ce au transmis în cursul istoriei generațiile anterioare, nu este o comunicare autentică. Căci în ea, nici eu însumi, nici indivizii cu care mă aflu în comunicare, nu ajungem să fim noi înșine și, din această cauză, nu reușim nici să aducem vreo schimbare tradiției obiective. Omul nu este doar un vas gol în care să intre numai ceea ce-i oferă tradiția. El este cu mult mai mult decât atât, iar dacă n-ar fi decât atât, s-ar sufoca. El nu devine el însuși decât din momentul în care începe să se observe.

Insatisfacția este însă și mai autentică, ba ea devine absolută și definitivă, atunci când, nereușind să intru în comunicare, capăt conștiința că sunt singur, că nu mă pot baza decât pe mine însumi. Este adevărat că există originar în om o pornire de a se baza numai pe el și că el ar putea trăi și dacă comunicarea a eșuat. Dar tot atât de adevărat este că el s-ar prăbuși în neant dacă ar renunța la orice comunicare posibilă, dacă insatisfacția lui nu s-ar transforma în voință de comunicare. Insatisfacția îi produce atunci conștiința că se află exclus din existență (*Sein*), îi provoacă groază față de singurătatea lui în mijlocul existenței empirice (*Dasein*). Și atunci el recurge disperat la teoria că în definitiv el își este suficient lui însuși, afirmând astfel ca ceva inevitabil ceea ce și-a atras el singur, folosindu-se fără să-și dea seama de libertatea de a nega. Aflându-se în această stare, omul se interesează fără îndoială de ceilalți, le acordă ceea ce i se pare lui că este drept, dar face acest lucru nu din toată inima, nu cu tot sufletul, de parcă nu l-ar interesa îndeaproape. Aflându-mă în această situație, „eu nu pot, spune Jaspers, să găsesc adevărul, fiindcă adevărat este ceea ce nu este *numai* pentru mine adevărat; nu mă pot iubi pe mine decât dacă iubesc pe altul”¹⁰. Dacă eu sunt numai eu, rezultatul necesar este că eu mă simt ca și când aș fi devastat, obliterat.

Dar omul resimte insatisfacția nu numai cu privire la el însuși, ci și cu privire la altul. „Eu nu pot deveni eu însumi dacă altul nu vrea să fie el însuși; nu pot fi liber dacă altul nu este liber, nu pot să fiu sigur de mine dacă nu sunt sigur și de altul. În comunicare mă simt răspunzător nu numai pentru mine, ci și pentru altul, ca și când el ar fi eu și eu aș fi el; abia atunci simt că survine comunicarea, când și

¹⁰ *Ibidem*, p. 56.

altul îmi iese întru întâmpinare.”¹¹ Cu alte cuvinte, comunicarea nu este numai opera mea, ci și opera altuia. Iar în clipa în care altul refuză să-mi iasă întru întâmpinare, făcându-se pe el însuși obiect pentru mine, eu dobândesc conștiința chinuitoare că insatisfacția este fără sfârșit. Dacă altul nu se manifestă independent în activitatea lui, nu mă pot manifesta nici eu independent. Subordonarea altuia sub autoritatea mea mă împiedică să mă regăsesc pe mine, la fel și atunci când eu mă aflu sub dominația altuia. Numai prin faptul că ne recunoaștem reciproc în autenticitatea noastră ne putem dezvolta fiecare dintre noi înșine. „Numai împreună putem realiza, spune Jaspers, ceea ce fiecare vrea să realizeze”.

Dacă comunicarea nu dă rezultatele așteptate, dacă eșuează, înseamnă că acest fapt este în fond *culpa mea*, că eu port răspunderea acestui eșec. Comunicarea nu poate fi realizată cu ajutorul unei bune voințe ca un scop pe care și-l pune intelectul, ci ea angajează personalitatea însăși, fiindcă „numai în ea devin eu însumi” și „nu reușește niciodată dacă mă țin în rezervă și tratez comunicările relative și particulare ca posibilități ultime”. Conștiința, care reprezintă un factor decisiv în a fi atât pentru mine, cât și pentru altul, constituie impulsul spre a ne arăta cât se poate de dispuși pentru comunicare.

Orice pierdere și orice eșec al comunicării se răsfrânge grav asupra mea însumi, înseamnă o pierdere și un eșec al însăși existenței mele umane, al personalității mele. Noi nu trăim numai ca existențe empirice unii cu alții, ci și ca existențe umane, iar acestea nu sunt fixe, imuabile, ci se află mereu în schimbare și în primejdie. De aceea, spune Jaspers, tot ceea ce e în legătură cu comunicarea – devine comunicare, întârzie să devină sau nu se produce deloc – ne atinge în ceea ce e mai intim în noi, de aceea și insatisfacția pe care o resimțim în comunicările noastre ca existențe empirice constituie un imbold pentru o comunicare mai adâncă, autentică, pentru comunicarea existențială.

În comunicarea existențială, altul nu este un oarecare altul, ci este un anumit altul, un altul în unicitatea lui. Comunicarea existențială nu poate avea loc decât între două euri și numai între acestea ca euri unice, deci ca euri care nu pot fi reprezentate de alte euri. Având loc între euri unice, comunicarea existențială este ea însăși unică, deci incognoscibilă din exterior. „Numai în ea *eul se află pentru eu în creație reciprocă*”, numai în ea cele două euri devin creatoare, numai prin ea eul încetează de a fi un eu izolat și se poate considera ca personalitate (*Selbstsein*) în comunicare.

Sensul judecății pe care Jaspers o enunțase mai sus, anume că nu pot fi eu însumi în libertatea mea decât dacă și altul este și vrea să fie el însuși și, împreună cu el, doresc același lucru și eu, nu poate să decurgă decât *din libertate* înțeleasă ca *posibilitate*. Căci, în vreme ce comunicările ce au loc în cadrul conștiinței în genere și al tradiției, și în virtutea lor, sunt necesități ale existenței empirice și deci cognoscibile – altfel ne-am prăbuși inevitabil în inconștient – necesitatea comunicării

¹¹ *Loc. cit.*

existențiale își are originea în libertate și de aceea este obiectiv inconceptibilă. Numai comunicarea existențială este comunicare adevărată, autentică. De aceea, spune Jaspers, „a căuta să evit comunicarea autentică înseamnă a renunța la personalitatea mea; dacă mă sustrag ei, nu trădez numai pe altul, ci și pe mine însumi”¹².

Comunicarea existențială se manifestă însă, după Jaspers, în anumite limite, adâncimea ei stă în strânsă legătură cu suprafața ei îngustă. Unii oameni, care au dobândit certitudinea că nu pot deveni ei înșiși decât împreună cu altul și care s-au convins că această certitudine își are originea în adâncul conștiinței lor, dar care sunt incapabili de comunicare existențială, încearcă să se apere ca de o acuzare, spunând că nu oricui îi este dat să aibă un prieten; că ei au încercat să aibă unul, dar că nu au reușit să-l găsească; că toți oamenii dezamăgesc; că dacă cineva are un prieten, aceasta se datorește numai norocului; că și ei sunt dispuși să aibă un prieten, dar că niciunul nu se prezintă. Cei ce judecă astfel consideră comunicarea ca pe un eveniment obiectiv, ca pe un fenomen extern, care ar putea să aibă loc, dar și să nu aibă, consideră prietenul ca pe un bun material ce i s-ar cuveni, iar primirea bună ce i-ar face-o ca fiind de la sine înțeleasă, evidentă prin ea însăși; în ceea ce privește lipsa prietenului, pe aceasta o consideră ca pe lipsa unui lucru oarecare. Găsirea prietenului nu are loc prin adoptarea unei atitudini pasive, așteptând ca el să vină, fiindcă ea își are fundamentul în însăși existența posibilă. Ea este pregătită din vreme prin cutezanța de a intra în comunicare și prin teama de a confunda comunicarea existențială cu o solidaritate bazată pe distracții comune sau pe interese. Ea este pregătită de asemenea prin dureroasa suportare a solitudinii și prin putința de a aștepta.

Comunicarea existențială nu se poate extinde, după Jaspers, la un număr prea mare de existențe umane. „Eu distrug comunicarea, spune el, dacă o caut în cât mai multe existențe umane, căci cine câștigă în extensiune, pierde în adâncime”¹³. Dacă iubesc pe oricine îmi iese în cale, nu fac decât să ofer existenței mele empirice preocupări superficiale și să renunț la posibilitatea mea istorică unică în favoarea unei imagini posibilități universale. Comunicarea existențială este obiectiv limitată, dar, în strânsă legătură cu această limitare și datorită ei, ea capătă amploare autentică.

Unul dintre momentele comunicării existențiale este, după Jaspers, solitudinea, care nu trebuie confundată însă cu izolarea sociologică. Un al doilea moment îl constituie voința de a se manifesta deschis față de altul, de a se revela altuia așa cum este, căci revelându-se altuia, existența umană își devine sieși manifestă, eul ei devine în același timp real.

Voința de comunicare este un risc pe care existența umană și-l asumă, fiindcă numai în ea și prin ea se poate realiza. Ea riscă să nu i se răspundă; ca ceea ce ea spune și face să fie disprețuit, ridiculizat și să se facă despre ea o imagine cu totul eronată; ea riscă să i se interpreteze tendința de apropiere ca o insistență supă-

¹² *Ibidem*, p. 58.

¹³ Karl Jaspers, *op. cit.*, p. 60.

rătoare, deși nicio apropiere de un alt suflet nu este posibilă fără un astfel de risc. Căci numai aceluia îi reușește comunicarea, care s-a expus și a resimțit rușinea de a fi trebuit să bată în retragere. Menținerea într-o distanță rece nu deschide niciodată drumul de la om la om.

Comunicarea existențială este iubire, dar, subliniază Jaspers, nu o iubire oarbă, căreia să-i fie indiferent ce iubește, ci o iubire clarvăzătoare, care nu ocolește dificultățile, nu încetează să întrebe și să pretindă, care caută să desprindă din propria-i existență umană posibilă o altă existență umană posibilă; ea este în același timp combativă, fiindcă luptă pentru afirmarea existenței umane posibile a fiecăruia dintre parteneri – lupta pentru propria existență umană posibilă și pentru existența umană posibilă a altuia fiind unul și același lucru. Această luptă, care este susținută de iubire și care este iubire, nu are nimic a face cu ceea ce se numește lupta pentru existență, căci, în timp ce aceasta din urmă se folosește fără scrupule de orice mijloace, altul fiind pentru ea dușman, cea dintâi se desfășoară sincer și loial, cu eliminarea oricărei puteri și superiorități, fiecare dintre parteneri manifestându-se fără reticențe, fiindcă atât unul, cât și altul știu că luptă pentru afirmarea propriei lor existențe umane posibile. Lupta desfășurată pe baza comunicării existențiale se caracterizează printr-o incomparabilă solidaritate. Limitându-se la comunicarea existențială, care este secretul fiecăruia dintre cei doi parteneri și pentru care ei luptă cu hotărâre, ea îi solidarizează în obținerea aceluiași rezultat comun, făcându-i să pună la un loc câștig și pierdere.

Jaspers ține să sublinieze încă o dată că prin această comunicare combativă nu se ajunge la veridicitatea existenței umane și nu se asigură nici libertatea de la existență umană la existență umană, dacă nu se recunosc legitatea spirituală particulară și pornirile psihice, care fac ca eul să se concentreze asupra lui însuși și care îl izolează. Căci acestea sunt forțe care tulbură, leagă și împiedică activitatea liberă a comunicării, punându-i limite și impunându-i condiții. „Fără a cunoaște aceste forțe și fără a le dezvălui neîncetat, omul nu le poate stăpâni. Desigur, el se poate elibera de ele în momentele culminante ale existenței lui umane, dar cade îndărăt și nu știe ce este cu el”¹⁴.

Nu trebuie să se creadă însă că omul devine el însuși prin altul, că i se revelează acestuia, aruncându-și vălurile, că sufletele lor încep să bată la fel de îndată ce se întâlnesc. Omul nu trăiește fericit într-o lume dincolo de timp și spațiu, ci în această lume reală, unde trebuie să se manifeste și să acționeze, și nu o poate face fără a întâmpina rezistență. Este adevărat că există în el o înclinare spre o cât mai mare apropiere de alți oameni, numită simpatie, dar această înclinare nu are nimic din ceea ce Jaspers numește comunicare. De la conviețuire socială – Jaspers îi spune vitală – și până la tensiunile erotice, de la faptul de a fi solicitat și până la limita în care străfulgeră conștiința posibilității unei apartenențe la același întreg,

¹⁴ *Ibidem*, p. 67.

este o scară imensă de întâlniri nemijlocite, adică de întâlniri în care personalitatea, în devenirea ei spre ea însăși, nu s-a lovit de „materia” realității, astfel încât aceste întâlniri nemijlocite rămân fără conținut, sunt ceva impersonal și tipic.

Existența empirică a comunicării existențiale este un proces continuu. Căci, spune Jaspers, comunicarea nu încetează niciodată să fie combativă. Și nu încetează, fiindcă nu reușește să ajungă la capăt decât în cazuri particulare, nu în întregul ei; și nu ajunge în întregul ei din cauza infinității existenței umane, care, oricât de departe ar merge în manifestările ei empirice, nu ar ajunge la desăvârșire și deci nu ar înceta să devină.

Oamenii se caută unii pe alții prin solidaritate, dar nu se apropie unii de alții decât mai mult sau mai puțin, deoarece „în timp nu există comunicare absolută decât ca certitudine a clipei”. Comunicarea nu există ca un rezultat obiectiv, definitiv dobândit, adevărată rămânând doar fidelitatea care se produce din ea. După Jaspers, ceea ce este autentic și adevărat nu are o existență statornică, durabilă, ci, fiindcă se petrece în timp, se manifestă empiric, este mereu în devenire. După el, oamenilor nu le este dat să cunoască dintr-odată și pentru totdeauna adevărul. Nedevenind maturi într-o clipă, ei nu se împlinesc pe ei înșiși, nu ajung să se realizeze decât treptat, provizoriu și incomplet, printr-o succesiune de situații, căutând neîncetat să se depășească, cu riscul de a se prăbuși.

Cum niciunul nu poate avea pretenția ca celălalt să fie perfect în timp, solidaritatea existențială nu condamnă fără apel și nu repudiază, ci dimpotrivă întinde mâna și atunci când celălalt nu corespunde așteptărilor sau este implicat într-o afacere delicată. Aceasta nu înseamnă că ea este lipsită de pretenții, căci de fapt ea este neînduplecată, ci numai că este conștientă că în pretențiile ei ar putea să se înșele.

„Scopul final în comunicare nu este, spune Jaspers, să știm”. Iar de succese nu se poate vorbi decât în două sensuri radical diferite: de succese materiale și de succese existențiale. Cele dintâi privesc acțiunile raportate la scopuri ale existenței umane empirice ca ființă trăind în comunitate, deci realizările ei vizibile, care constituie corpul posibil al celor din urmă, dar sunt trecătoare, succesele existențiale nu sunt vizibile și pentru aprecierea lor nu există criterii obiective, căci ele nu există decât pentru conștiința [morală] a existenței umane posibile care le percepe în solidaritatea comunicativă.

Deoarece personalitatea nu se formează – nu devine, spune Jaspers – decât în comunicare, iar comunicarea nu este decât proces, înseamnă că nici eu, nici celălalt nu suntem substanțe care să preceadă comunicarea. Ca și Kierkegaard și Heidegger, ca și Sartre după ei, Jaspers neagă existența unei substanțe sufletești sau spirituale. Nici eu, nici celălalt nu suntem existențe fizice, rigide, imuabile, nu suntem izolați unul de altul și nici închiși în noi înșine ca niște monade leibniziene, și ne aflăm într-o mișcare dialectică, în care fiecare devine el însuși prin comunicare cu celălalt. Ceea ce precede este posibilitatea caracterizată prin insatisfacția pe care o resimte în solitudine, insatisfacție care înseamnă în esență a fi dispus, a fi gata să-ți

găsești prietenul. Ceea ce precede este de asemenea existența empirică a fiecăruia dintre noi și faptul întâmplător al întâlnirii noastre în timp. Dar adevărata *substanță* premergătoare o constituie iubirea, iubirea față de altul, care nu poate fi nici întemeiată, nici justificată.

Iubirea nu înseamnă totuși, după Jaspers, comunicare, ci numai izvorul din care comunicarea poate fi explicată. Înțelegerea armonioasă dintre două ființe umane existente în lumea empirică, sentimentul inconceptibil obiectiv că își aparțin una alteia, le face însă să resimtă un *neconționat* care din acea clipă reprezintă *supoziția* comunicării, și, în comunicare, lupta animată de iubire, care abia ea face posibilă sinceritatea neînduplecată a comunicării existențiale.

Iubirea nu este și nu poate fi decât unică și se încorporează empiric în realitatea unui anumit om sau a altuia cu obscuritatea ei, făcând astfel ca și când în manifestarea ei existența însăși a originii și-ar vorbi sieși. Căci adevărata, profunda legătură a celor două ființe nu se află în lumea empirică, ci în transcendență, ceea ce se petrece în timp fiind revelarea a ceea ce este prezent etern – regăsirea reciprocă a celor două ființe care-și aparțin una alteia în eternitate. Explicarea acestei iubiri capătă în cele din urmă la Jaspers accente mistice, ca la Plotin, pe care de altfel îl și menționează, când acesta vorbește despre Unul: în existența empirică eu și tu sunt separați, dar în transcendență sunt una, iar în clipa în care această unitate este scrutată, se produce „saltul de la deja inconceptibil la absolut incomprehensibil”¹⁵.

Deși comunicarea nu fundează iubirea, totuși iubirea nu poate avea loc și nu poate fi adevărată decât în comunicare. De aceea, atunci când comunicarea este întreruptă definitiv, încetează și iubirea, fiindcă nu era reală, era numai o iluzie; iar acolo unde ea era în adevăr reală, comunicarea nu poate înceta, ci își schimbă numai înfățișarea.

În existența temporală, comunicarea existențială este o mișcare plină de dragoste, care pare să urmărească identificarea celor două ființe. Dar, dacă ar izbuti să facă acest lucru, ea ar trebui să înceteze. În realitate însă, caracterul drept al comunicării nu permite iubirii să ajungă la liniște, la repaos. Dacă ceea ce este conceput în transcendență ca identitate a celor două ființe s-ar realiza în existența empirică și ar fi considerat ca existând real în transcendență, iubirea, nemaivând caracter de proces, ar fi distrusă; și odată cu ea, personalitatea, a cărei origine este în comunicare. Fără comunicare, personalitatea nu s-ar mai putea revela în devenirea ei și deci nu s-ar mai putea perfectă.

¹⁵ *Ibidem*, p. 72.